

Joanna Leek
Uniwersytet Łódzki

POMIĘDZY POROZUMIENIEM A ZROZUMIENIEM. WYZWANIA EDUKACJI NA RZECZ POKOJU

Konflikty, przemoc, wrogość budzą od wieków troskę i ogromne emocje, w szczególności w obliczu ludzkich dramatów będących konsekwencją tych zjawisk. Ludzkość od wieków nęka ją różnego rodzaju napięcia, spory. Również współcześnie stoimy w obliczu wielu problemów, z których najniebezpieczniejsze, najbardziej brzemiennie w skutki i najdotkliwsze dla ludzi wydają się być konflikty zbrojne. Stwierdzenie to współcześnie nabiera znaczenia w epoce masowej zagłady, w obliczu istnienia i powszechności broni nuklearnej, gdy społeczność międzynarodowa nie ma innego wyboru oprócz pokojowego współistnienia. Rozwój ludzkości, los cywilizacji, ale też wręcz biologiczne przetrwanie człowieka, zależne jest od umocnienia i zagwarantowania pokoju na świecie. Na tym tle szczególnego znaczenia nabiera edukacja na rzecz pokoju, wzajemnego porozumienia i zrozumienia.

Zakładając, że na wszystkich płaszczyznach społecznych współżycie jest określane przez konfliktowe sytuacje, konfliktowe układy i konfliktogenne czynniki, edukacja na rzecz pokoju stawia sobie za cel takie współżycie, które w znacznym stopniu wolne jest od interakcji i struktur naznaczonych przemocą. Przyszłość świata zależy od skutecznej obrony pokoju i od sprawiedliwej realizacji nowego ładu ekonomicznego. Jednakże przyszłość zależy również od edukacji, z którą wiążą się nadzieje naszej epoki określanej jako epoka cywilizacji na rozdrożu. Obok innych kwestii, edukacja pozwala zrozumieć charakter i tendencje rozwojowe współczesnej cywilizacji oraz kierować jej rozwojem. Bogdan Suchodolski wskazywał w tym kontekście na nowe zadania społeczne stojące przed współczesną edukacją. Tradycyjne koncepcje nauczania, tradycyjne instytucje, które jej służą, podobnie jak programy określające zasadnicze zadania współcześnie nie są wystarczające. Obok teorii i praktyki oświaty pojmowanej jako dobro człowieka należy opracować teorie i praktykę edukacji pojmowanej jako dobro społeczne, szczególnie ważne w epoce, kiedy nasza cywilizacja znajduje się na rozdro-

żu¹. Znaczenie edukacji na rzecz rozwoju i umocnienia stabilnych, pokojowych i demokratycznych społeczeństw nabiera współcześnie nowego wymiaru, a edukacja na rzecz pokoju jawi się jako wyzwanie dla ludzkości. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia problematyki edukacji na rzecz pokoju w obliczu wyzwań stojących przed ludzkością na rzecz wzajemnego porozumienia i zrozumienia. Oprócz określenia „edukacja na rzecz pokoju” w artykule posługiwać się będę za H. Gajdamowicz² sformułowaniem „wychowanie do pokoju”, pomimo, że bardziej rozpowszechnione jest określenie „wychowanie dla pokoju”. Halina Gajdamowicz wskazuje na pewne zastrzeżenia natury formalnej określenia „wychowanie dla pokoju”, zauważając jednocześnie, że określenie to nie oddaje w pełni istoty zjawiska, jest nieadekwatne. Jeżeli uznajemy pokój z pedagogicznego punktu widzenia jako wartość autoteliczną, to „wychowanie do pokoju” znaczy tyle samo co wychowanie do wartości. Odpowiednio stosuje się w pedagogice nazwy „wychowanie do demokracji”, „wychowanie do pracy”, czy w ujęciu ogólnym „wychowanie do wartości” – wskazuje H. Gajdamowicz. Autorka nadmienia też, że uznanie pokoju za wartość autoteliczną jest podstawowym założeniem teorii i praktyki wychowania moralnego, przyjmując tym samym, że pokój jest wartością analogiczną do wartości życia³.

Badania nad pokojem są badaniami interdyscyplinarnymi. Prowadzi się je na gruncie filozofii, socjologii, psychologii, politologii, historii, ale także i pedagogiki. Terminem „pedagogika pokoju” posłużył się po raz pierwszy Papież Paweł VI w 1969 r., w następnych latach określenie to upowszechniło się dzięki UNESCO. Pierwsze definicje „pedagogiki pokoju” na gruncie polskim zostały sformułowane w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku przez m.in. B. Suchodolskiego, E. A. Wesołowską, I. Wojnar, H. Gajdamowicz i in. Termin ten ma szerokie znaczenie i obejmuje zagadnienia teorii i praktyki edukacyjnej. Stałe miejsce w pedagogice zajęły też takie pojęcia jak „wychowanie do pokoju”, „edukacja na rzecz pokoju”, „edukacja pokojowa”. Należy nadmienić, iż określenia „edukacja do pokoju”, „edukacja na rzecz pokoju”, „edukacja pokojowa” weszły do użycia w pedagogice polskiej z języka angielskiego, w którym stosuje się określenie „peace education”. Pojęcie to zostało wprowadzone i rozpowszechnione przez

¹ B. Suchodolski, *Problematyka celów wychowania w skali świata*. W: I. Wojnar (red.): *Bliskie i dalekie cele wychowania*, Warszawa 1997: PWN, s. 299.

² H. Gajdamowicz, *Pedagogika pokoju – refleksje aksjologiczno-metodologiczne*. W: E. Ponczek (red.): *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź 1997, s. 77.

³ H. Gajdamowicz, *Wychowanie dla pokoju w świetle aksjologii pedagogicznej*. W: E. Ponczek (red.): *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź 1994, s. 36.

UNESCO i UNICEF, organizacje szczególnie zaangażowane w działalność na rzecz pokoju. Dla UNESCO⁴ edukacja na rzecz pokoju to przede wszystkim działania skierowane na promowanie kultury pokoju. Organizacja rozumie pod tym pojęciem rewizję programów nauczania pod kątem występowania w nich pokoju jako wartości, postaw i zachowań wspierających pokój, sposoby rozwiązywania konfliktów na drodze dialogu, porozumienia, bez użycia przemocy. UNICEF⁵ w definicji wychowania do pokoju odnosi się do procesu promowania wiedzy, umiejętności, postaw i wartości, koniecznych, by wywołać zmiany w zachowaniu, które dadzą dzieciom, młodzieży i dorosłym możliwość zapobiegania konfliktom i przemocy, pokojowo rozwiązywać konflikty i tworzyć dogodne warunki dla zapanowania pokoju na płaszczyźnie zarówno interpersonalnej, personalnej, międzynarodowej jak i w obrębie jednego państwa.

Znaczenie pojęcia pokój

Próbując określić zakres pojęciowy słowa „pokój” należy zauważyć, iż nie jest to łatwe zadanie, ponieważ termin ten używany jest w wielu różnych znaczeniach i kontekstach, co wywołuje rozmaite implikacje praktyczne, także dla pracy wychowawczej. Jak zauważa J. Symonides trudno jest termin ten jednoznacznie zdefiniować, gdyż powołuje się nań wiele dyscyplin naukowych, a każda z nich przyjmuje swoje rozumienie. Każde z nich jest ponadto tak samo poprawne i słuszne⁶. Tadeusz Siergiejczyk reprezentuje podobny pogląd i nadmienia, iż pokój jest „pojęciem polisemantycznym, nie dającym się jednoznacznie zdefiniować, który należy rozpatrywać w każdym znaczeniu jako otwarty, dynamiczny, nieustający i ciągle rozwijający się proces społeczny, a także jako wartość i to wartość absolutną – ogólnoludzką”⁷.

Słownik języka polskiego pod redakcją W. Doroszewskiego⁸ podaje dwa znaczenia pojęcia „pokój”. Pierwszy to „stosunek między państwami, które nie prowadzą wojny ze sobą; sytuacja, w której państwo, naród, itp. nie jest w stanie wojny”⁹. Drugi to „układ o zakończeniu działań wojennych między państwami prowadzącymi wojnę, określający wzajemne stosunki tych państw”¹⁰.

⁴ UNESCO - The culture of peace. Paris 2002.

⁵ S. Fountain, *Peace education in UNICEF*, New York 1999, s. 1.

⁶ Por. J. Symonides, *Problemy pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego*. W: B. Suchodolski, *Wychowanie dla pokoju*, Warszawa 1983, s. 41-45.

⁷ T. Siergiejczyk, *Pokój i polityka pokoju*, Sprawy międzynarodowe, 1982, Nr. 1-2, s. 104.

⁸ W. Doroszewski (red.) *Słownik języka polskiego*, Państwowe, T. 1-10, Warszawa 1958-1968.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

Słowo „pokój” - wskazuje S. Gala¹¹, pochodzi od wyrazów „koić”, „godzić”, a jego etymologiczne znaczenie rozszerza A. Bańkowski¹² o słowa „spocząć”, „spoczynek” i „spokój”. Znaczenie tego pojęcia charakteryzuje S.B. Linde¹³ jako „spokojność, odpoczynek, pokój społeczny, czyli społeczna miłość, pozdrowienie – pokój temu domowi, także – pokój od burdy, pokój od prawa, pokój od zabytków, pokój od innych niebezpieczeńści świata tego, wieczny pokój, niebo”¹⁴. Autor podkreśla ponadto, iż wyraz „pokój” ma bogate znaczenie i występuje w polszczyźnie od dawna oraz podaje cytaty autorów dzieł pochodzących z XVII i XVIII wieku. „Słownik staropolski” pod red. S. Urbańczyka¹⁵ wskazuje, że słowo wymieniane było w polskim piśmiennictwie w XV wieku¹⁶. Wymienia też kilka znaczeń wyrazu „pokój”, w tym m.in. „1. spokój, bezpieczeństwo, 2. stan spokojnego, niekwestionowanego posiadania, 3. przymierze, układ, ugoda, 4. porządek publiczny”. Wyraźnie widać więc nawiązanie do etymologicznego znaczenia podstawowego czasownika „koić” w punktach 1 i 2. Dopiero znaczenie 3 i 4 wskazuje na ustalenie się treści znaczeniowej odnoszącej się do relacji politycznych¹⁷. Podobnie J. Półturzycki¹⁸ wskazuje na wyraz „pokój”, jako ten, który istnieje od dawna i jest bogaty znaczeniowo. W Starym i Nowym Testamencie słowo „szalom” oznacza pomyślność i wartość. Słowo jest jednocześnie powitaniem, pożegnaniem z dobrymi życzeniami, pozdrowieniem. Odmianą hebrajskiego szalom jest arabskie salam (Salem), a określenie „salem alejkum” oznacza „pokój z tobą”. W łacinie słowo „pokój” to „pace”. Często można odnaleźć je w związkach frazeologicznych „vade in pace – idź w pokój”, „pax vobiscum – pokój z wami”, „requiescat in pace” – niech spoczywa w pokoju”, „pacem in terris – pokój na Ziemi”¹⁹.

Podsumowując analizę znaczenia słowa „pokój” należy podkreślić, iż pomimo szerokiego jego znaczenia, pokój oznacza pomyślność, spokój, bezpieczeństwo, łaskę i błogosławieństwo, dobrobyt materialny, sprawiedliwość, brak zagrożeń. Jednocześnie w obecnych czasach pojęcie pokoju

¹¹ S. Gala, *Etymologiczne znaczenie wyrazów pokój i wojna*. W: *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*, zeszyt 2, Łódź, 1997, s. 3-7.

¹² A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, T. 2, Warszawa 2000, s. 683.

¹³ S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1951, s. 285.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ S. Urbańczyk, (red.), *Słownik staropolski*, Wrocław 1993.

¹⁶ Cytat z „Książeczki Nawojki”.

¹⁷ S. Gala, *Etymologia i znaczenie wyrazów pokój i wojna*. W: *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*, zeszyt 2, Łódź, 1997, s. 5.

¹⁸ J. Półturzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*, Płock 2003, s. 162-163.

¹⁹ Tamże.

łączy się także z relacjami politycznymi. Jednakże pokój to nie tylko brak konfliktów zbrojnych oraz brak wrogości między państwami lub narodami. Pokój to pokojowe współistnienie, eliminacja jakiegokolwiek ucisku i nierówności mogących prowadzić do konfliktów, ustanowienie sprawiedliwych struktur społecznych w państwach, przyjazne stosunki między człowiekiem a jego naturalnym środowiskiem i postawa przyjaźni w postępowaniu jednostki wobec jednostki.²⁰

Pokój jako wartość aksjologiczna

Przyjmując, iż edukacja na rzecz pokoju jest jednym z ważniejszych zadań dla teraźniejszości i przyszłości, to szeroko rozumiane pojęcie pokoju należy przyjąć jako jedną z najważniejszych wartości. Józef Półturzycki²¹ rozpatruje pokój z perspektywy aksjologii i podkreśla, iż pokój jako wartość nadrzędna, należy w pierwszym rzędzie „do grupy sacrum i wartości transcendentnych, gdyż pokój jest dobrem Boga, a Bóg jest Bogiem pokoju. Chrystus sam jest pokojem, gdyż jest On twórcą pojednania w podwójnej relacji między człowiekiem a Bogiem i nawzajem między ludźmi. Pojęcie pokoju ma więc charakter relacyjny, bo pokój jest zawsze między dwiema stronami, w relacjach już wspomnianych między ludźmi a Bogiem, między Bogiem a człowiekiem, między ludźmi, ale także w szerszym znaczeniu między narodami. Dziełem Chrystusa jest pokój, a jego śmierć wprowadziła pokój między Bogiem a człowiekiem”²². Autor nadmienia ponadto, iż „pokój jako wartość sacrum występuje też w religiach przedchrześcijańskich i poza chrześcijańskich. W starożytnej Grecji igrzyska olimpijskie były okazją to ogłaszania pokoju. Pax Romana, a więc pokój rzymski - w starożytnym Rzymie, narzucany był siłą. W tym czasie narodziło się inne słynne łacińskie powiedzenie „Si vis pacem, para bellum” – chaos pokoju, gotuj się do wojny”. Tzw. Pokój Boży wprowadzony przez Kościół w XI wieku zainicjowany został w celu łagodzenia walk i nakłaniania walczących stron do ich zaprzestania. Nie wolno było walczyć w czasach postu i adwentu oraz od środy wieczór do poniedziałku rano – łącznie 230 dni w roku²³. Podobnie S. Jedynek²⁴ zalicza pokój do jednych z największych wartości ogólnoludzkich.

²⁰ S. Kawula, *Wychowanie dla pokoju w warunkach pokoju*. W: *Wychowanie patriotyczne wychowaniem dla pokoju*, Olsztyn 1988, s. 47.

²¹ J. Półturzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*, Płock 2003, s. 163.

²² Tamże, s. 163.

²³ Por. J. Półturzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*, Płock 2003, s. 163.

²⁴ S. Jedynek, *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1999.

Powszechnie uznawana wartość pokoju, co podkreśla J. Półturzycki²⁵, nie znajduje należytego ujęcia w systemach aksjologicznych. „Platońska triada prawda – dobro – piękno nie akcentuje wyraźnie tej wartości, chociaż można ją łączyć w szeroko rozumianej wartości dobra, a nawet w prawdzie, gdyż zakłócenie dobra jest także zerwaniem ogólnie przyjętego znaczenia pokoju”²⁶. Z punktu widzenia aksjologii wychowania pokój należy do wartości autotelicznych²⁷. Natomiast uznanie pokoju za wartość autoteliczną stanowi podstawowe założenie teorii i praktyki wychowania moralnego, jak wskazuje J. Półturzycki.

Inni autorzy, na przykład S. Jedynak²⁸ zaliczają pokój do jednych z największych wartości ogólnoludzkich. Definiuje on pojęcie pokoju jako „stan stosunków społecznych (międzynarodowych, klasowych), który charakteryzuje brak wojny i wzajemna harmonijna współpraca międzynarodowa między stronami (...) Działania na rzecz jego utrwalenia są moralnym obowiązkiem każdego człowieka”. Pokój²⁹ zalicza W. Rokeach³⁰ do wartości ostatecznych. R. Jedliński przyjmuje i uwzględnia pokój, podobnie jak Rokeach w znaczeniu, że jest to stan bez wojen i konfliktów. Jednakże już jak podkreśla J. Półturzycki, inni autorzy, pisząc o wychowaniu człowieka jako osoby, odsuwają pokój na dalsze miejsce³¹. Józef Półturzycki uważa, że wartość, jaką prezentuje pokój należy wprowadzić do systemu aksjologii edukacyjnej, ponieważ spełnia ona bardzo ważne funkcje i zadania nie tylko jako stan bez wojny i konfliktów, ale także w takim znaczeniu, jakie nadają mu wypowiedzi papieży Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła II, w orędziach noworocznych i innych wystąpieniach³². Kontynuatorami orędzi na dni pokoju są również kolejny papież Benedykt VI i Franciszek. Według J. Półturzyckiego wartość pokoju łączy się ściśle z prawdą i dobrem. Pokój łączy się także grupą wartości moralnych i społecznych. Jego wpływ i znaczenie od-

²⁵ J. Półturzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płock*, Płock 2003, s. 164.

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. H. Gajdamowicz, *Wychowanie dla pokoju w świetle aksjologii pedagogicznej*. W: *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego 1997*, zeszyt 1, Łódź 1994, s. 35 cyt. za H. Muszyński, *Ideał i cele wychowania*, Warszawa 1972.

²⁸ S. Jedynak, *Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1999.

²⁹ Dla Rokeach pokój to brak wojen i konfliktów.

³⁰ Rokeach, M., *Beliefs, attitudes and values*, San Francisco 1968, podaję za J. Półturzycki, op.cit. 164.

³¹ Na przykład K. Olbrych, *Wychowanie a wartości*. W: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, (red.) T. Kukułowicz, M. Nowak, Lublin 1997, por. także K. Olbrych, *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2000.

³² J. Półturzycki, *Pokój jako naczelną wartość w aksjologii edukacyjnej*. W: *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płock*, Płock 2003, s. 164.

należyć można w grupach wartości transcendentnych, prestiżowych, pragmatycznych, istotnych i poznawczych³³. Taka rozległość przejawiania się i doniosłości funkcji wskazują, co podkreśla J. Półturzycki, że pokój powinien zostać uznany za wartość szczególnie ważną, jeżeli nie najważniejszą dla określenia podstaw i prawidłowości życia oraz edukacji i kultury. Nie należy dokonywać więc w tym względzie rewolucyjnych zmian, rozbijać triadę platońską, albo zmieniać system wartości uniwersalnych, uważa J. Półturzycki. Jednakże należy „akcentować przy bliższej charakterystyce problemu pokoju ujmowane w kontekście szerszych i węższych systemów aksjologicznych. Jest to ważne nie tylko dla całości ujęcia, ale i dla realizacji w aktywnych i nowoczesnych procesach wychowania.”³⁴

Pokój jako cel edukacyjny

Niepokój o losy świata poddanego procesowi globalizacji zauważyć można w środowisku pedagogów, a także filozofów i socjologów. Procesy globalizacji współczesnego świata wymagają rewizji systemu edukacji, z tej perspektywy inaczej należy widzieć funkcje edukacji³⁵. Określając bliskie i dalekie cele wychowania wskazują na pokój jako warunek przyszłości³⁶ a kształtowanie kultury pokoju przedstawiają jako zobowiązanie edukacyjne i wyzwanie dla ludzkości na XXI wiek³⁷. Dla B. Suchodolskiego³⁸ współczesny program edukacji społeczeństw to program pedagogiki dialogu, pojednania i współistnienia. Wychowanie ma przejawiać się w dążeniu do stworzenia świata, w którym każdy naród ma faktyczne prawo do szczęścia i pełnego rozwoju. Jednym z celów edukacji jest przysposobienie współczesnych ludzi do życia w pokoju oraz przywrócenie sensu i wartości życia, które zostały zagubione w społeczeństwach konsumpcyjnych. Dla I. Wojnar³⁹ wychowanie do pokoju powinno stać się istotnym celem edukacyjnym. Realizacja idei wychowania do pokoju jest szczególnie pilna ze względu na sytuację we współczesnym świecie, stąd jego problematyka wydaje się szczególnie aktualna u progu obecnego stulecia. Autorka pisze o odczuwalnym kryzysie wartości, rozchwianiu norm. Tradycyjnej wertykalnej strukturze wartości od-

³³ Por. J. Półturzycki, op. cit. 164.

³⁴ Tamże.

³⁵ H. Gajdamowicz, *Globalizm i regionalizm w kształceniu nauczycieli w XXI wieku*. W: R. Rosa (red.) *Podlaskie Zeszyty Pedagogiczne*, Siedlce 2004, s. 82.

³⁶ B. Suchodolski, *Przygotowanie do życia w pokoju*. *Biuletyn PTP*, 3-4/1985, s. 16-21.

³⁷ I. Wojnar, *Kształtowanie kultury pokoju – zobowiązaniem edukacyjnym na XXI wiek*. W: I. Wojnar (red.): *Etos edukacji w XXI wieku: zbiór studiów*, Warszawa 2000, s. 15.

³⁸ B. Suchodolski, *Wychowanie mimo wszystko*, Warszawa 1990, s. 40.

³⁹ I. Wojnar, op. cit. 16.

wołującej się do podstawowych hierarchii i uzasadnień przeciwstawia się struktura horyzontalna pomijająca wszelkie wartości i osądy. Tworząc, a potem realizując program wychowania do pokoju należy w pierwszej kolejności założyć, że pokój współcześnie nie należy rozumieć jako „stan bez wojny”, ale jako harmonię we wszystkich zakresach życia ludzkiego. Wszelkie ustalenia przyjęte w obszarze praw człowieka związane są z uznaniem pokoju za podstawowy warunek ludzkiej kondycji. Edukacja staje się podstawowym sposobem rozwijania i wpajania nawyków pokojowego współistnienia, już na poziomie wieku szkolnego. Wychowanie do pokoju miałoby więc polegać na przekazywaniu uniwersalnych wartości i kształceniu trwałych postaw, a także na rozwijaniu umiejętności pozwalających uczniom stawać się czynnymi obywatelami we współczesnym świecie. Koncepcja pokoju, na co wskazują m.in. historycy i politolodzy, ulega ciągłym zmianom. Pokój staje się pojęciem prospektywnym i wiąże się z określoną jakością życia, wyraża się w postawach tolerancyjnych, umiejętności dialogu, otwartości na drugiego człowieka, umiejętność życia i współdziałania, budowania ludzkiej cywilizacji. Stąd też problematyka edukacyjna ma charakter podstawowy, jak pisze I. Wojnar⁴⁰ określa bowiem priorytety wartości i realia wprowadzania ich w życie. Edukacja, przede wszystkim szkolna, ma za zadanie aktywizację i socjalizację wszystkich jednostek, kształtowanie ich postaw obywatelskich, pobudzanie umiejętności myślenia alternatywnego dzięki rozwijaniu wyobraźni i kreatywności.

W pedagogice wychowanie do pokoju przedstawiane jest także jako cel współczesnych systemów edukacyjnych⁴¹. Tak rozumiane wychowanie do pokoju jest świadomym i celowym działaniem, w procesach edukacyjnych na rzecz zachowania pokoju. Dla E.A. Wesołowskiej pokój winien stać się też celem współczesnych systemów edukacyjnych. Autorka wskazuje w tym względzie najpierw na potrzeby związane z praktyką edukacyjną, w jej podstawowych zakresach. Podkreśla też, że stanowią one ważne zadanie dla pedagogiki pokoju i jej rzeczników, a ich realizacja jest sprawą dnia dzisiejszego i najbliższej przyszłości. Eugenia Anna Wesołowska, pisząc o wychowaniu o pokoju zauważa, że opiera się ono na takich ogólnie cenionych wartościach jak: poszanowanie ludzkiej godności, akceptacja równości między ludźmi, solidarność z mniej uprzywilejowanymi, w działaniu przeciwko niesprawiedliwościom, w stosunkach międzyludzkich, odpowiedzialność

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ E. A. Wesołowska, Współczesna pedagogika pokoju. W: I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.) *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*, Płock 2003, s. 169.

każdej jednostki za utrzymanie pokoju⁴². Celem realizacji treści wychowania do pokoju w ujęciu E.A. Wesołowskiej jest m.in. rozumienie racji innych narodów i eliminowanie wrogości i agresji między nimi. Wychowanie do pokoju ma kształtować przekonania, że nierówność społeczna i polityczna jest genezą konfliktów między grupami ludzkimi, a wszelkie agresje powodują wielorakie i nieobliczalne szkody. W tym kontekście odbywać się powinno kształtowanie rozumienia wartości życia w pokoju. Wychowanie do pokoju to również kształtowanie przyjaznych stosunków zarówno między bliskimi, jak i nieznanymi, kształtowanie poszanowania człowieka, jego życia, poglądów i uczuć, pracy i dokonań. Chcąc wychowywać do pokoju wskazywać należy, że pokój, jak i wojna są dziełem ludzi, natomiast realizacja pokojowego ładu świata znajduje się w zasięgu ich możliwości. Wychowanie do pokoju realizować należy poprzez kierowanie energii wychowanków na działania twórcze i pożyteczne, a nie niszczycielskie. Wychowanie do pokoju wymaga przełamywania pewnych stereotypów w systemie szkolnym, wprowadzania nowych treści i nowych idei. Systemy szkolne w krajach współczesnego świata, są podstawową bazą działań edukacyjnych na wszystkich szczeblach kształcenia i wychowania, a obejmując prawie w całości młode generacje narodów mają największe szanse kształtowania nowej, pokojowej świadomości⁴³.

Zakończenie

Obecny świat pełen jest nowych niebezpieczeństw, ale również nowych możliwości. Edukacja w XXI wieku wymaga bez wątpienia realizacji pogłębionej idei wychowania do pokoju, zakłada kształcenie umiejętności życia w pokoju. Zadanie to jawi się jako wyzwanie szczególnie trudne w czasach intensywnych światowych konfliktów etnicznych, politycznych, religijnych. Agresja, okrucieństwo dociera coraz częściej w sposób niedostrzegalny do powszechnej świadomości ludzi. Przestają oni być wrażliwi na niesprawiedliwość, krzywdę, stają się za to coraz bardziej agresywni, bezwzględni, co jest niebezpieczne z punktu widzenia porządku publicznego, ale także jest to groźne dla wewnętrznego spokoju każdej istoty ludzkiej. Wyzwaniem edukacyjnym wydaje się być więc edukacja na rzecz pokoju, która pochwałać ma dobro w postawach i zachowaniach prospołecznych, wspierać poszanowanie ludzkiej godności, akceptować równość między

⁴² E.A. Wesołowska, *Wychowanie dla pokoju a praktyka pedagogiczna*. W: E.A. Wesołowska (red.) *Śladami Włodkowica – człowiek, prawo, pokój*. Płock 1998, s. 90.

⁴³ E. A. Wesołowska, *Współczesna pedagogika pokoju*. W: I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.) *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*, Płock 2003, s. 174.

ludźmi, promować działania podejmowane wspólnie przeciwko niesprawiedliwości we własnej społeczności i stosunkach międzyludzkich, odpowiedzialność każdej jednostki ludzkiej za utrzymanie pokoju. Edukacja w XXI wieku powinna pomagać odkrywać Innego, przede wszystkim poprzez uświadomienie, że odkrywanie Innego to odkrywanie samego siebie. Tak rozumiana edukacja na rzecz pokoju ma za zadanie kształcenie altruizmu i empatii. Upowszechnianie poznawania odmienności przyczynia się do edukacji na rzecz pokoju. Wychowanie do pokoju jest zadaniem długofalowym, o ogromnym znaczeniu dla ludzkości, wymaga więc starannego zaplanowania. Wskazując na wyzwania edukacyjne XXI wieku na rzecz wychowania do pokoju dla Europy i świata dodać należy, że ich realizacja jest sprawą dnia dzisiejszego i najbliższej przyszłości.

Bibliografia

1. Bjerstedt, A. (1994): *Peace-Related Education in Schools – Then and Now*. Malmo: Malmo University.
2. Bliskie i dalekie cele wychowania (1987) przekład I. Wojnar. Warszawa: WSiP.
3. Borgosz, J. (1989): *Drogi i bezdroża filozofii pokoju*. Warszawa: Wyd. MON.
4. Fountain, S. (1999) : *Peace education in UNICEF*. New York: Wyd. UNICEF.
5. Gajdamowicz, H. (1997): Pedagogika pokoju – refleksje aksjologiczno-metodologiczne. W: E. Ponczek (red.): *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
6. Gajdamowicz, H. (1994): Wychowanie dla pokoju w świetle aksjologii pedagogicznej. W: E. Ponczek (red.): *Biuletyn Centrum Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
7. Kawula, S. (1988): Wychowanie dla pokoju w warunkach pokoju. W: S. Kawula (red.): *Wychowanie patriotyczne wychowaniem dla pokoju*. Olsztyn: Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.
8. Kuderowicz, Z. (1995): *Filozofowie o szansach pokoju. Problemy wojny i pokoju w filozofii XX wieku*. Białystok: Wyd. Ekonomia i Środowisko.
9. Półturzycki, J. (2003): Pokój jako naczelna wartość w aksjologii edukacyjnej. W: I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.): *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*. Płock: Wyd. NOVUM.
10. Rosa, R. (2006): Pokój i bezpieczeństwo jako wyzwanie filozoficzne i społeczne – tradycja i współczesność. W: R. Jałmużna, R. Rosa (red.): *Pokój, bezpieczeństwo i prawa człowieka w teorii i praktyce edukacyjnej*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.

11. Suchodolski, B. (1997): Problematyka celów wychowania w skali świata. W: I. Wojnar (red.): *Bliskie i dalekie cele wychowania*, Warszawa: PWN.
12. Suchodolski, B. (1985): Przygotowanie do życia w pokoju. W: *Biuletyn PTP*, 3-4/1985, s. 16-21.
13. Suchodolski, B. (1990): Wychowanie mimo wszystko. Warszawa: WSiP.
14. UNESCO (2002): *The culture of peace*. Paris: Wyd. UNESCO.
15. Wesołowska, E. A.: (1998): Paweł Włodkowic i jego poglądy. W: E. A. Wesołowska (red.) *Śladami Włodkowica – człowiek, prawo, pokój*. Płock: Wyd. A. Marszałek.
16. Wesołowska, E. A. (2003): Współczesna pedagogika pokoju. W: I. Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.): *Pokój – dialog – edukacja, materiały z sympozjum naukowego w Płocku*. Płock: Wyd. NOVUM.
17. Wesołowska, E.A. (1998): Wychowanie dla pokoju a praktyka pedagogiczna. W: E.A. Wesołowska (red.): *Śladami Włodkowica – człowieka, prawo, pokój*. Płock: Wyd. A. Marszałek
18. Wesołowska, E.A. (1989): *Wychowanie dla pokoju w pracy szkoły*. Warszawa: WSiP.
19. Wojnar I. (2000): Kształtowanie kultury pokoju – zobowiązaniem edukacyjnym na XXI wiek. W: I. Wojnar (red.): *Etos edukacji w XXI wieku: zbiór studiów*. Warszawa: Wyd. Elipsa.
20. Wojnar, I., Rozmowa z profesorem Bogdanem Suchodolskim, [w:] *Kwartalnik Pedagogiczny*, Nr. 3/1991

BETWEEN AGREEMENT AND UNDERSTANDING. CHALLENGES OF PEACE EDUCATION

Summary

Tensions, conflicts and disputes affects various fields of life, societies and individuals. In this regard one of the important and most urgent issue is peaceful interaction with others. Peace education today is facing new challenges in building peace throughout the world for contemporary and future generations. The paper describes the meaning of the phrase peace, highlights its meaning in value education and shows the importance of peace education as challenge for everyone.

Keywords: peace, conflict, peace education, education for peace, moral education